

5. Po Herodijanu 8,1,5 je Maksiminova vojska le enkrat prenočila in ob zori odrinila proti Alpam, po v. Max. 21,3 bi mogli sklepati, da je bil postanek v Emoni daljši. Omenjata se postavitve tabora («castra in campo»; po Herodijanu je vojska prenočevala deloma v zapuščenem mestu, deloma na ravnini v mestni okolici), in nezadovoljstvo v vojski, ki bi skorajda preraslo v upor.

6. V v. Max. 31 se omenjajo tri znamenja bližnje cesarjeve smrti («omina mortis») na pohodu iz Sirmija proti Emoni. Prva dva ominozna dogodka (podoba žalujoče ženske, ki se ob klicu cesarju na pomoč mrtva zgrudi, 31,1; na naslednji postaji je ponoči okrog cesarjevega šotora zavijalo dvanajst volkov, ki so jih zjutraj našli mrtve, 31,2) naj bi se pripetila na pohodu skozi južno Panonijo, prizorišče tretjega pa naj bi bila Emona (31,3): »Lupi quingenti simul ingressi sunt in eam urbem in quam se Maximinus contulerat; plerique dicunt Emonam, alii Archimeam, certe quae deserta a civibus venienti Maximo patuit.« Tistim, ki bi radi zvedeli še več takih zgodb, priporoča branje Korda («quae qui scire desiderat . . . legat Cordum, qui haec omnia usque ad fabellam scripsit.»). Teh znamenj smrti Herodijan ne omenja. Poročila v v. Max. 27–33 so po mnenju starejših raziskovalcev (Dessau, Mommsen, Hohl; prim. K 497) skorajda brez vrednosti. Medtem ko moremo dobiti za prvi dve «omina mortis» dobro paralelo pri Kasiju Dionu (55,1,5; K 576 s.), pa je emonski primer enkraten. Poročilo samo ima nekaj pozornosti vrednih elementov. Prihod množice volkov v Emono ima realno ozadje v toliko, ker so bili volkovi v gozdnatem in hribovitem svetu slovenskega prostora v antiki in kasneje razširjeni (prim. za čas 620–640 Paulus Diaconus, Hist. Lang. 4, 37; pisec poroča o begu svojega pradedka Lopichisa iz avarskega ujetništva v rojstni Čedad. Pot ga je vodila po samotnih hribih na ozemlju Slovanov. Pot mu je kazal volk, ko je obnemogel, ga je rešila priletna ženka). »Racionalistična« razlaga, kot jo je dopuščal A. Linhart. Poskus zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov Avstrije I, 380 (slov. prevod Ljubljana 1981, 145), da naj bi namreč volkovi pred Emonci in Maksiminovo vojsko, ki so se zadrževali v gozdovih, pribežali v zapuščeno mesto, ni prepričljiva. Emona se v tem poročilu označuje kot »urbs«, kar je vsekakor enkratna oznaka (sicer v antičnih virih colonia, civitas oz. polis). Kot alternativni kraj dogodka se omenja Archimea, kraj, ki ni poznan, in ki je po analizi krajevnih imen (G. Alföldy, Die Krise des Römischen Reiches, Stuttgart 1989, 443; 449) v vsej HA (poleg kraja Arcia, v. Max. 28,8, morda identična z Arhimejo; K 538 in 579) edini izmišljeni toponim. Samo dejstvo, da gre tukaj za izjemoma še nepojasnjeni toponim, zbuja pomisleke. Ne moremo povsem izključiti možnosti, da gre za še neidentificiran kraj v našem prostoru, v katerem ostaja nepoznanih še 24 poznoantičnih naselbin, ki jih navaja Anon. Ravenn. Cosmographia 4,21; J. Šašel, Alpes Iuliana, AV 21–22, 1970–1971, 33 ss. Sklicevanje avtorja na večje število poročevalcev («plerique») o dogodku v Emoni oz. po mnenju drugih («alii») v Arhimeji bi moglo biti odraz dokaj razširjene literature o čudežih v tisti dobi (prim. K 559), končno sklicevanje na Korda (31, 4) pa odpira zaenkrat neresljivo vprašanje historičnosti tega pisca, domnevnega avtorja anekdot, poceni zgodb in vsakovrstnih čenč polne zgodovine rimskih cesarjev. Pritegnitev v. Max. kot vira za dogodke v naših krajih l. 238 nas napoti k razmišljanju o virih za zgodovino tega prostora, ki jih je bilo očitno precej, vendar so danes dokončno izgubljeni. Obenem odpira uporaba tega vira vrsto vprašanj v zvezi s tistimi dogodki, katerih potek opisuje Herodijan kot poglobitvi vir drugače. Lippoldov komentar je s svojo preciznostjo in bogastvom tudi za ta vprašanja temeljnega pomena. Povsem obrobnegega pomena sta v tej zvezi dve tiskovni napaki pri pisavi slovenskih krajevnih imen (v K. 410 bi bilo pravilno Logatec in Ajdovščina, tudi na str. 63 op. 24 bi bilo bolj umestno uporabiti slovensko obliko tega krajevnege imena).

Lippoldov »Kommentar zur Vita Maximini duo der Historia Augusta« je eno standardnih del o historiografiji 4. stol. in temeljno delo o prelomnih letih v zgodovini rimskega cesarstva, ko je po propadu severne dinastije za tri leta zavladal prvi vojaški cesar Maksimin Tračan. Knjiga prinaša vrsto pomembnih analiz tudi za zgodovino našega prostora v 3. stoletju.

Rajko Bratož

Andrej Pleterski, **Etnogeneza Slovanov. Obris trenutnega stanja arheoloških raziskav.** Ljubljana 1991. 97 strani, 8 kart. (Arheo – posebna izdaja)

V seriji publikacij *ARHEO (Arheoloških obvestil)*, ki jih izdaja Slovensko arheološko društvo, je izšla Etnogeneza Slovanov izpod peresa dr. Andreja Pleterskega. Sam avtor je knjigo v uvodnih vrsticah označil z besedami, da »ni niti priročnik, niti učbenik, niti skripta. Še manj je to študija, saj gre v celoti le za bolj (ali manj?) posrečeno kompilacijo.« Vsekakor je pričujoča tema široka in zanimiva za velik krog bralcev, saj zadeva arheologijo (ožje slovensko arheologijo) in druge vede, ki jo proučujejo z drugih vidikov in po drugačnih poteh. V tem delu je predstavljen v obeh arheologa in zgodovinarja, skozi njegovo razumevanje osrednje problematike in možnih interdisciplinarnih povezav. Tako nastali izbor zarisuje polje avtorjevega dojetanja in oblikovanja ključnih vprašanj slovanske etnogeneze, hkrati pa razkriva tudi njegovo poznavanje dosedanjih izsledkov. Navzlic piščevem napotku, »da je mogoče brati knjigo v katerikoli smeri in zaporedju«, bomo v tem prikazu sledili njegovi razvrstitvi besedila na posamezne vsebinske sklope.

Prvi del je posvečen arheološki metodi etnogenetskih raziskav. Na osnovi dosedanje zgodovine raziskav so podana razmišljanja o načelnih vprašanjih, ki se zastavljajo na ravni odnosov in povezav med ozemljem/prostorom, kulturo, jezikom, etnosom in njihovimi manifestacijami na materialnih ostalinah, ki predstavljajo za arheološko vedo poglobitvi vir informacij. Definiranje »arheološke kulture« kot skupka značilnosti, izraženih v arheološkem gradivu na določenem teritoriju v določenem času, je sredi 19. stoletja predstavljalo izhodišče za interpretacijo tega prostora kot etničnega. Takšno poenostavljanje odnosa prostor – kultura – etnos pa ni vzdržalo kasnejših spoznanj, kajti kulturni, politični, ekonomski, jezikovni,

etnični prostor ne sovpadajo nujno v svojih mejah oziroma niso istoznačni. Zato pa se je pojavilo novo vprašanje – kateri so konstitutivni elementi etnosa, oziroma katerim prvnam lahko pripišemo »etnično pripadnost« (ali so to jezikovne posebnosti ali antropološke značilnosti ali politična enotnost ali religiozna skupnost ali materialna kultura itd.). V arheološki vedi se to vprašanje zastavlja kot možnost ali nemožnost opredeljevanja materialnih ostalin z atributi etničnega, socialnega, političnega, religioznega itd. in kaj pomeni arheološka kultura glede na etnos. Iskanje odgovora vidi pisec v analiziranju strukture kontekstov, zajemajoč podatke iz vseh virov (ne samo arheoloških) in ob pomoči računalniške obdelave ter upa, da »proučevanje vzrokov nastanka struktur kontekstov torej morda lahko pokaže sledi etnosa.«

In sedaj k arheološkim metodam proučevanja etnogeneze Slovanov. V tem razdelku so označena iskanja poti od arheoloških virov do razlage izvora in razvoja Slovanov. Z glavnimi tezami so predstavljene retrospektivna, progresivna, strukturna in diskontinuitetna metoda. Zavedajoč se, da arheologija raziskuje problem etnogeneze le parcialno, je avtor namenil precej pozornosti metodam povezovanja arheologije z drugimi vedami – z zgodovino (pisanimi viri), jezikoslovjem, z demografskimi raziskavami, ki jim je zlasti odmeril precej prostora in v podpoglavjih obravnaval ocenjevanje prebivalstva s pomočjo poselitvene analize arheološko bolj raziskanih področij, dotaknil se je izhodišč za demografsko analizo prostora severno od Karpatov, prikazal potek metode in rezultat demografske analize; vključil pa je tudi problem asimilacije in slavizacije.

Prav težnja po celostnem pristopu je pisca vodila, da se je v drugem poglavju povprašal, kaj vedo arheologi o spoznanjih drugih ved glede etnogeneze Slovanov in poskušal dognati, v koliki meri in kako uporabljajo izsledke jezikoslovja, zgodovine (pisanih virov), pa tudi fizične antropologije, palinologije, dendrokronologije. Ugotovil je, da večina običajno pozna le nekatere splošna dognanja, ki jih vse pre pogosto uporablja kot trdno zunanjo oporo in da si pri proučevanju slovanske etnogeneze največ pomaga z izsledki jezikoslovcev in zgodovinarjev.

Po metodološko naravnanim sklopu vprašanj se je avtor v tretjem razdelku obrnil h konkretni temi – k Baltom, ki sodijo v isto jezikovno skupino kot Slovani, zato po njegovem mnenju »*etnogeneze Slovanov ne moremo razumeti, ne da bi upoštevali tudi baltskega deleža v njej.*« Z arheološke platí je orisal razvoj kultur ob Baltiku in poskušal preko povezovanja jezikoslovnih ugotovitev in analiz arheoloških virov slediti razvoju Baltov.

V četrtem poglavju se je osredotočil na iskanje prve slovanske kulture, na razpoznavanje njenih sestavnih (značaja naselitve in stavb, gospodarstva, načina pokopa) in v tej zvezi obravnaval pojme praške, penkovske in koločinske kulture.

Z razseljevanjem Slovanov nas avtor popelje v čas, ko se začnajo Slovani pojavljati v pisanih virih in ko obstaja možnost opredelitve njihove kulture, kajti tu je problem etnogeneze najbolj oprijemljiv. V naslednjem poglavju nas preseneti s pradomovino Slovanov, kar je zanimiv razpored besedila glede na prejšnje poglavje in nakazuje retrogradno metodo obravnave. Vprašanje izvornege ozemlja ima dolgo in poučno zgodovino, v kateri sta se – kot je razvidno iz piščevih poudarkov – izoblikovala dva pogleda: avtohtonističen in alohtonističen, ob njima pa še nekaj drugih, ki gledajo na ta problem z različnih strani.

Na koncu je v posebnem poglavju strnil podrobnejše razlage nekaterih pojmov, ki jih pogosto srečamo pri prebiranju tovrstnega čtiva in ki jih je potrebno po njegovem mnenju, zavoljo boljšega razumevanja problematike, temeljiteje osvetliti. Tukaj so označena ljudstva kot so Esti, Veneti, Vidivarji, pa praška lončenina in arheološke kulture kot so lužiška, černjahovska, lipicka, przeworska, zarubinecka, kijevska, kultura karpatskih gomil, skupina Tornow, Sukow – Dziejcie.

Bralcu, ki se bo lotil knjige po drugačnem vrstnem redu, bo gotovo v pomoč osebno, krajevno in stvarno kazalo kot vodilo pri iskanju željenih informacij. Pisec je v uvodu omenil, da je knjiga nastala iz zbranega gradiva za predavanja študentom arheologije; tem bo služila kot koristen pripomoček pri seznanjanju s problemom etnogeneze Slovanov, pa tudi vsem drugim, ki jih to področje zanima, saj je avtor v njej zastavil vrsto zanimivih vprašanj, od metodoloških do interpretacijskih in jo opremil s slikovnim gradivom, ki ga je s hudomušnimi parobki domiselno izdelala Tamara Korošec.

Sneža Tecco Hvala

Josip Lučić, *Iz prošlosti dubrovačkog kraja u doba republike*. Dubrovnik 1990. 379 strani (Biblioteka »d«; 14)

Od oktobra 1991, ko se je začela agresija na dubrovniški teritorij, so jugovojska in črnogorski rezervisti zasedli velik del izvenmestnega teritorija nekdanje Dubrovniške republike. Napadalcí so puščali za seboj porušene vasi, dvorce, cerkve, požgane gozdove in gaje, uničene komunikacije. Nekdaj cvetoči predeli Konavelj, Župe, Primorja so opustošeni, prebivalci pregnani. Temu izvenmestnemu teritoriju Dubrovniške republike je posebno pozornost pri raziskavi najstarejše preteklosti posvetil Josip Lučić, eden redkih hrvaških zgodovinarjev, ki proučuje zgodovino Dubrovnika.

Dubrovníci so izvenmestni teritorij postopno širili tako, da so posamezne predele kupovali od sosednjih vladarjev in fevdalcev. Dubrovniška komuna je v primerjavi z drugimi dalmatinskimi mesti imela najbolj dinamičen teritorialni razvoj. Prvotni teritorij dubrovniške komune je obsegal ozek obalni pas in se je imenoval Astarea – kopno. Obsegal je področje od Cavtata do Zatona. Vključeval je Dubrovačko Rijeko, Šumet in Župo.¹ Prvotni teritorij so poleg kopna tvorili še t.i. Elafitski – Jelenji otoki: Šipan, Lopud, Koločep, Sv. Andrija, Daksa in Lokrum.

¹ J. Lučić, *Prošlost dubrovačke Astereje – Župe, Šumeta, Rijeke, Zatona, Gruža i okolice grada* do 1366, Dubrovnik 1970; glej mojo oceno *Zgodovinski časopis*, letnik 26/1-2, Ljubljana 1972, str. 64–67.